

ЗБОРНИК
НАРОДНОГ МУЗЕЈА
XXIII–2

историја уметности

НАРОДНИ МУЗЕЈ
Београд 2018

РЕДАКЦИЈСКИ ОДБОР ТОМА XXIII–2

ГОРДАНА СТАНИШИЋ (УРЕДНИК), ИГОР БОРОЗАН, ЈЕЛЕНА ЕРДЕЉАН,
БРАНКА ИВАНИЋ, ДРАГАНА КОВАЧИЋ, МИРОСЛАВА КОСТИЋ,
МИОДРАГ МАРКОВИЋ, ЛИДИЈА МЕРЕНИК, БАРБАРА МУРОВЕЦ (СЛОВЕНИЈА),
ЗОРАН РАКИЋ, СЛОБОДАН ЋУРЧИЋ (САД)
ВЕСНА КРУЉАЦ (СЕКРЕТАР)

ИЗДАВАЧ

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

БОЈАНА БОРИЋ-БРЕШКОВИЋ

RÉDACTION DU TOME XXIII–2

GORDANA STANIŠIĆ (RÉDACTRICE), IGOR BOROZAN, JELENA ERDELJAN,
BRANKA IVANIĆ, DRAGANA KOVAČIĆ, MIROSLAVA KOSTIĆ,
MIODRAG MARKOVIĆ, LIDIJA MERENIK, BARBARA MUROVEC (SLOVENIA),
ZORAN RAKIĆ, SLOBODAN ĆURČIĆ (USA)
VESNA KRULJAC (SÉCRETAIRE)

EDITION

MUSÉE NATIONAL DE BELGRADE

RÉDACTRICE EN CHEF

BOJANA BORIĆ-BREŠKOVIĆ

САДРЖАЈ

Драгана С. ПАВЛОВИЋ ПРЕДСТАВЕ ВЛАСТЕЛИНКИ У СРПСКОМ ЗИДНОМ СЛИКАРСТВУ У ДОБА НЕМАЊИЋА	9
Dragana S. PAVLOVIĆ REPRESENTATIONS OF NOBLEWOMEN IN SERBIAN WALL PAINTING OF THE NEMANJIĆ PERIOD	24
<hr/>	
Jelena A. TODOROVIĆ <i>IMAGINED DISTANCES – THE MISCONCEPTION OF REMOTE PLACES IN THE EARLY MODERN CULTURE</i>	29
Јелена А. ТОДОРОВИЋ ЗАБРАНИ ЧУДЕСНОГ – ИСКРИВЉЕНЕ ВИЗИЈЕ ДАЛЕКИХ СВЕТОВА У НОВОБЕКОВНОЈ КУЛТУРИ	45
<hr/>	
Мирослава М. КОСТИЋ ЈАКОВ ОРФЕЛИН: АРХИЈЕРЕЈСКИ ТРОН ЦРКВЕ МАЈКЕ АНГЕЛИНЕ У СЕЛУ КРУШЕДОЛ	47
Miroslava M. KOSTIĆ ЈАКОВ ОРФЕЛИН: THE EPISCOPAL THRONE IN MOTHER ANGELINA'S CHURCH IN THE VILLAGE KRUŠEDOL	59
<hr/>	
Марина Љ. МАТИЋ ИКОНОПИСНЕ ПРЕДСТАВЕ <i>НЕДРЕМАНОГ ОКА</i> – РАДОВИ СИМЕОНА ЛАЗОВИЋА ..	63
Marina LJ. MATIĆ PRESENTATIONS OF THE <i>ANAPESON</i> IN ICONS – WORKS OF SIMEON LAZOVIĆ	76
<hr/>	
Софија В. МЕРЕНИК ЦРКВА БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ У СКОПЉУ НА СЛИЦИ <i>КРУНИСАЊЕ ЦАРА ДУШАНА</i> ПАЈЕ ЈОВАНОВИЋА КАО ИСТОРИЈСКО СЕЋАЊЕ И ИСТОРИЈСКИ ПОДАТАК	81
Sofija V. MERENIK CHURCH OF THE THREE-HANDED THEOTOKOS IN SKOPJE IN THE PAINTING ' <i>THE CORONATION OF EMPEROR DUŠAN</i> ' BY PAJA JOVANOVIĆ AS A HISTORICAL MEMORY AND HISTORICAL INFORMATION	96
<hr/>	
Олга Д. ЖАКИЋ РЕДОНОВО СНОВИЋЕЊЕ: <i>ГЛАВА ГНОМА</i> ИЗ КОЛЕКЦИЈЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ	99
Olga D. ŽAKIĆ REDON'S DREAM: ' <i>GNOME'S HEAD</i> ' FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE	112
<hr/>	

Игор Б. БОРОЗАН ИСУС ХРИСТ КАО ХИПНОТИЗЕР И ПАРАРЕЛИГИОЗНЕ ПРЕДСТАВЕ У ОПУСУ СТЕВАНА АЛЕКСИЋА*	117
Igor B. BOROZAN JESUS CHRIST AS A HYPNOTIST AND PARA-RELIGIOUS REPRESENTATIONS IN THE OPUS OF STEVAN ALEKSIĆ	134
<hr/>	
Исидора С. САВИЋ СИМБОЛИСТИЧКА ВИЗУЕЛИЗАЦИЈА КОНЦЕПТА ПРОЛЕЋА: СЛИКА <i>ДАХ</i> <i>ДУБРОВАЧКОГ ПРОЛЕЋА</i> МАРКА МУРАТА ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ	141
Isidora S. SAVIĆ THE SYMBOLISTIC VISUALISATION OF THE CONCEPT OF SPRING: MARKO MURAT'S PAINTING <i>A BREATH OF SPRING IN DUBROVNIK</i> AT THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE	156
<hr/>	
Дијана Љ. МЕТЛИЋ ЉУБОМИР МИЦИЋ И ФИЛМСКЕ ТЕМЕ У ЧАСОПИСУ <i>ЗЕНИТ</i>	159
Dijana LJ. METLIĆ LJUBOMIR MIČIĆ AND FILM TOPICS IN THE REVIEW <i>ZENIT</i>	172
<hr/>	
Драган Д. ЧИХОРИЋ У ГРАДУ, НА ПЕРИФЕРИЈИ <i>ЗЕМЉЕ</i> : ОМЕР МУЈАЏИЋ, МИЦА ТОДОРОВИЋ И ФИЗИОНОМИЈА ЖЕНСКОГ ЛИКА 1930. ГОДИНЕ	177
Dragan D. ČIHORIĆ IN THE CITY, ON THE PERIPHERY OF <i>LAND</i> : OMER MUJADŽIĆ, MICA TODOROVIĆ AND THE PHYSIOGNOMY OF THE FEMALE IMAGE DURING 1930	195
<hr/>	
Катарина Е. МОНАР АРХИТЕКТУРАЛНА ИСТОРИЈА СУВОБОРНОГ ДВОРА У БЛЕДУ	199
Katarina E. MONAR ISTORIЈАТ АРХИТЕКТУРЕ ВИЛЕ СУВОБОР У БЛЕДУ	212
<hr/>	
Милан И. ПРОСЕН РЕЉЕФИ СРЕТЕНА СТОЈАНОВИЋА У РЕЦЕПЦИЈИ СТИЛА АР ДЕКО У СРПСКОЈ АРХИТЕКТУРИ	217
Milan I. PROSEN RELIEFS OF SRETEN STOЈANOVIĆ IN THE RECEPTION OF THE ART DECO STYLE IN SERBIAN ARCHITECTURE	238
<hr/>	
Весна Л. КРУЉАЦ ЛИКОВНИ ОПУС ВЛАДИСЛАВА ШИЉЕ ТОДОРОВИЋА (1933–1988)	245
Vesna L. KRULJAC VISUAL ARTISTIC OPUS OF VLADISLAV ŠILJA TODOROVIĆ (1933–1988)	258
<hr/>	

Дубравка М. ПРЕРАДОВИЋ ЕДИЦИЈА <i>СРПСКИ СПОМЕНИЦИ</i> НАРОДНОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ И ФОНД МИХАИЛА ПУПИНА. ПРЕПИСКА МИХАИЛА ПУПИНА И ВЛАДИМИРА Р. ПЕТКОВИЋА	263
Dubravka M. PRERADOVIĆ THE ' <i>SERBIAN MONUMENTS</i> ' COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN BELGRADE AND THE FUND OF MIHAILO PUPIN. CORRESPONDENCE BETWEEN MIHAILO PUPIN AND VLADIMIR R. PETKOVIĆ	275
<hr/>	
Јелена З. ПРЕМОВИЋ ФОТОГРАФСКЕ ТЕХНИКЕ У ДОКУМЕНТОВАЊУ БАШТИНЕ У 19. И 20. ВЕКУ	287
Jelena Z. PREMOVIĆ PHOTOGRAPHIC TECHNIQUE IN DOCUMENTING 19 TH AND 20 TH CENTURY HERITAGE	306
<hr/>	
Зоран РАКИЋ МИЉАНА МАТИЋ, <i>СРПСКИ ИКОНОПИС У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ</i> <i>ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557–1690</i> , БЕОГРАД 2017.	307
<hr/>	
Саша Ј. МИХАЈЛОВ МАРИНА ПАВЛОВИЋ, <i>ЖИВОТ И ДЕЛО НИКОЛЕ НЕСТОРОВИЋА (1868-1957)</i> ПРОТАГОНИСТА САВРЕМЕНОГ ПОИМАЊА АРХИТЕКТУРЕ – РЕЧ О АУТОРУ НАРОДНОГ МУЗЕЈА	311
<hr/>	
Игор Б. БОРОЗАН IN MEMORIAM МИРОСЛАВ ТИМОТИЈЕВИЋ (1950–2016).	317
<hr/>	

Дубравка М. ПЕРАДОВИЋ

Лион, Француска

ЕДИЦИЈА СРПСКИ СПОМЕНИЦИ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У
БЕОГРАДУ И ФОНД МИХАИЛА ПУПИНА.
ПРЕПИСКА МИХАИЛА ПУПИНА И ВЛАДИМИРА Р. ПЕТКОВИЋА

Апстракт: Године 1922. Народни музеј у Београду покренуо је едицију *Српски споменици*, посвећену публикавању богато илустрованих научних монографија српских средњовековних цркава и манастира, првих те врсте у домаћој средини. Почев од другог издања, те публикације су финансиране средствима фонда Михаила Пупина, коју је знаменити научник 1923. године основао при Народном музеју. Та фондација је 1932. године прерасла у Задужбину Михаила Пупина при Народном историјско-уметничком музеју у Београду, а њени приходи су, као и случају фонда, били намењени за „издавање публикација српских старина, и с времена на време за куповину дела српских уметника за Народни музеј“. До 1934. године, када је задужбина Михаила Пупина прешла у надлежност Српске краљевске академије, њеним приходима је финансирано објављивање шест ванредно значајних публикација едиције *Српски споменици*, монографије Студенице, Марковог манастира, Каленића и Манасије и два албума српског средњовековног сликарства *La peinture serbe du moyen âge*. У којој мери је знаменити научник био заинтересован за публикације посвећене српској средњовековној уметности, као и за промоцију српског средњовековног наслеђа, показују, између осталог, и сачувана писма преписке између Пупина и Владимира Р. Петковића, оновременог директора Народног музеја, а која се чувају у архиви Народног музеја. Мада очувана у скромном броју, четири Пупинова писма и један нацрт писма Петковића, ова преписка настала у времену између 1923. и 1933. године многоструко је значајна, утолико пре што у рецентним публикацијама о Михаилу Пупину није посебно истраживан његов ангажман на истраживању и публикавању српских средњовековних споменика.

Кључне речи: Народни музеј у Београду, едиција *Српски споменици*, фонд Михаила Пупина, Михаило Пупин, Владимир Р. Петковић, српска средњовековна уметност

Залагањем Михаила Пупина (1858–1935), угледног научника интернационалног реномеа и професора Колумбија универзитета (сл. 1), објављена је 1918. године у Лондону књига наслова *Serbian Orthodox Church* као прва публикација шире замишљеног корпуса насловљеног *South Slav Monuments* (сл. 2).¹ Била је то прва књига посвећена српским средњовековним споменицима на енглеском језику.² Уводни текст посвећен српској средњовековној архитектури потписао је сер Томас Грахам Џексон (Sir Thomas Graham Jackson, 1835–1924), угледни британски архитекта и истраживач, познат научној јавности, између осталог, по својој обимној тротомној студији о Далмацији и Кварнеру.³ Описе двадесет и пет средњовековних цркава и манастира потписао је Коста Јовановић (1884–1934), архитекта и пројектант маузолеја Карађорђевића на Опленцу, Цркве Светог Ђорђа, која је такође нашла своје место у овој публикацији. Нико Жупанчић (1876–1961), етнолог и антрополог, велики борац за осамостаљење Јужних Словена, у то време кустос музеја у Крањској, урадио је генеолошке табле српских владарских династија, од Властимира и његових наследника преко Војисављевића, Немањића и Лазаревића, до династије Обреновића и тада владајуће династије Карађорђевића, као и мапу територија насељених Јужним Словенима у времену пре Првог светског рата. Читав овај подухват надгледао је потоњи епископ жички и охридски, Николај Велимировић (1881–1956), који је ратне године провео у Америци и Енглеској, активно радећи на промоцији идеје југословенства.

У кратком *post scriptum*-у временски и географски ограничен избор споменика представљених у књизи Пупин образлаже немогућношћу да дође до квалитетних илустрација.⁴ Наиме, будући да материјал из Србије није био доступан, уредник се морао ограничити на фотографије и цртеже планова и пресека цркава који су били доступни у „савезничким и неутралним земљама“. У самом издању, међутим, није наведено прецизно порекло фотографија. Но могуће је препознати фотографије знаменитог француског византолога Габријела Мијеа (1867–1953), који је 1906. године истраживао и снимио цркве и манастире у Србији, Старој Србији и Македонији,⁵ а које

1 M. J. Pupin, (ed.). *South Slav Monuments*. Vol 1. *Serbian Orthodox Church*, London, 1918.

2 Недавно о овој публикацији а у вези са њеним значајем за заштиту архитектонског наслеђа након Првог светског: J. Bogdanović, “The Preservation of Architectural Heritage after World War One: Mihajlo Pupin and His Book *Serbian Orthodox Church*” *Зборник Мајинце српске за ликовне уметности* 43, 2015, 195–210.

3 T. G. Jackson, *Dalmatia: the Quarnero and Istria with Cettigne in Montenegro and the Island of Grado*, I-III, Oxford, 1887.

4 У Француској је појава књиге забележена у референтном научном гласилу („Ouvrages récemment parus“ *Journal des savants*, 17e année, Mars-avril 1919, 108), док је у Енглеској објављен један приказ из пера аутора којем није била посебно блиска средњовековна архитектура простора о којем је реч. У том приказу се скреће пажња на неке мањкавости ове публикације, као што је непостојање фотографија унутрашњости цркава, чега је њен приређивач свакако био свестан. A. E. Henderson, “South Slav Monuments. I-Serbian Orthodox Church”, *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 34, No. 191 (Feb., 1919), 77–78.

5 О овом, првом, Мијеовом истраживању српских средњовековних споменика видети у: Д. Прерадовић, „Прво путовање Габријела Мијеа по Србији и његови резултати“, у: *Срби о Французима, Французи о Србима*, ур. Н. Јелена и Љ. Ристић, Београд, 2014, 187–205.

су објављене 1917. у његовој познатој студији о српској средњовековној уметности, првој те врсте у Француској.⁶ Пупин је након књиге о српским средњовековним споменицима имао намеру да наредно издање посвети римокатоличким црквама на територији јужнословенских земаља. Нажалост, очито да се нису стекли услови за наставак рада на едицији Јужнословенских споменика, те најављена друга књига никада није објављена.

Међутим, Пупинова намера да узме активно учешће у упознавању научне и шире јавности са средњовековним наслеђем на простору новоформиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца остварена је сарадњом са Народним музејом у Београду на објављивању монографија српских средњовековних цркава. Пупин је почетком 1923. године при Народном музеју основао фонд. Он је 1932. године прерастао у Задужбину Михаила Пупина, главнице у износу од милион динара, а која је Пупиновом жељом требало да служи за „издавање публикација српских старина, и с времена на време за куповину дела српских уметника за Народни музеј“.⁷ Није познато како су Петковић и Пупин ступили у контакт, нити ко је иницирао плодну сарадњу између угледног научника и Народног музеја у Београду. Но у периоду нешто дужем од деценије уметничка колекција Народног музеја обогачена је делима Уроша Предића, Паје Јовановића, Константина Данила, Влаха Буковца, Стевана Алексића и других која су купљена средствима из Пупинове фондације или задужбине или су пак у Музеј доспела његовим личним донацијама.⁸ До 1934. године, када жељом самог Пупина његова задужбина прелази у надлежност Српске краљевске академије, захваљујући новцу из његове фондације или задужбине финансирано је штампање шест публикација едиције *Српски споменици* Народног музеја у Београду. Све је то речима овог угледног научника био израз „моје чисте љубави према овој скромној установи која је за рата толико страдала“.⁹

Доиста, у годинама након Великог рата Народни музеј узалудно је тражио излазак из „кобне привремености“.¹⁰ Зграда на Студенском тргу, у којој су до 1914. године биле смештене музејске збирке, тешко је страдала у бомбардовању још првих дана рата и том је приликом знатан део музејског фонда оштећен или трајно изгубљен.¹¹ Узалудни су били покушаји Владимира Р. Петковића (1874–1956), директора Народног музеја од 1. септембра 1919,¹²

6 G. Millet, „L'ancien art Serbe“, *L'Art et les Artistes*, t. 22, ser 3, n. 1, 1917, 30–56.

7 Цитирано према документу објављеном у М. Софронијевић, *Даривали су своје отаџбину*, Београд 1995.
http://www.rastko.rs/istorija/zaduzbinari/msofronijevic1995/13_c.html

8 П. Петровић, „Легат Михаила Пупина у Народном музеју у Београду“, у: *Пупин: од физичке ка духовној реалности*, прир. А. Нинковић-Ташић, Београд, 2016, 139.

9 Прилог I.

10 В. Петковић, „Народни музеј у 1920. години“, *Годишњак СКА* 29, 1921, 141.

11 В. Петковић, „Народни музеј у 1914., 1915., 1916., 1917., 1918. и 1919. год“, *Годишњак СКА* 28, 1921, 205–207.

12 О Народном музеју у време управе В. Р. Петковића видети у: Г. Томић, „Рад на формирању средњовековне збирке у Народном музеју од 1921. до 1935. године (за време управе В.

да пронађе трајно решење за смештај и излагање музејских колекција. Музеј је, наиме, крајем 1922. године смештен у приватну зграду у Улици Милоша Великог 58, што је било импровизовано решење које није могло да одговори потребама најзначајније музејске институције у земљи.¹³ Упркос неповољним околностима, неадекватном смештају, скромном броју запослених и ограниченим финансијским средствима, Петковић је упрегао све снаге да музеј постави на солидне научне и стручне основе и уздигне на

„ниво једне културне установе, која је данас неопходно потребна у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.“¹⁴

Петковић је био мишљења да средњовековно одељење треба да буде кључно у музеју те је стога у циљу стварања средњовековне збирке примарно место у музејској активности дато раду на проучавању српске средњовековне уметности.¹⁵ Стога су 1920. године настављена још 1907. започета, али ратовима заустављена истраживања и снимања средњовековних споменика.¹⁶ Године 1922. Народни музеј покренуо је едицију *Српски сјоменици* као део шире осмишљеног издавачког програма који су чиниле још и серије *Преисторијски сјоменици*, *Анђички сјоменици*, и *Писани сјоменици*, а све у циљу публикавања резултата обимних истраживања који су обављали стручњаци Народног музеја и други оновремени истраживачи под његовим прокровитељством. Исте године објављена је и прва публикација едиције *Српски сјоменици*, монографија Раванице из пера Владимира Р. Петковића.¹⁷ Текст публикације, уобичајено издељен на поглавља о историји, архитектури и живопису, пратило је 36 илустрација, међу којима и су и акварели орнамената које је израдио архитекта Бранко Таназевић.

Монографија о Раваници била је прва публикација те врсте у домаћој средини. До установљења едиције *Српски сјоменици*, научни написи монографског карактера објављивани су примарно у стручном часопису *Сјаринар*, неретко у наставцима.¹⁸ Тако је прва модерна монографија једног сред-

Петковића) – у светлу музејско-концепцијских и документационо-конзерваторских проблема“, *Зборник Народног музеја* 11/2, 1982, 235–255; М. Коларић, *Народни музеј у Београду 1844–1944, крашак историјаш*, Београд, 1991, 13–16; В. Поповић и Н. Јевремовић, *Народни музеј у Београду: 1844–1994*, каталог изложбе, Београд, 1994, 19–23; А. Вујновић, „Предисторија Историјског музеја Србије. Историјска музејска делатност у Србији од 1840. до 1963“, у: *50 година Историјског музеја Србије: 1963–2013*, ур. С. Бојковић, Београд, 2013, 25–28.

13 Иако се управа Музеја упорно обраћала надлежним министарствима у нади да ће држава коначно одредити место у Генералном плану Београда и финансијска средства за изградњу нове и примерене зграде, Народни, тј. од 1929. године званично (X)историјско-уметнички музеј остао је у просторијама у Улици Милоша Великог до сједињавања са Музејом савремене уметности у Музеј кнеза Павла 1935. године.

14 В. Петковић, „Народни музеј у 1914...“, 208.

15 Г. Томић, „Рад на формирању средњовековне збирке“, 235.

16 Д. Прерадовић, „Истраживање и снимање средњовековних споменика под окриљем Народног музеја у Београду до 1941“, *Зограф* 40, 2017, 1–33.

17 В. Петковић, *Манастир Раваница*, Београд, 1922.

18 С. Петковић, „Средњовековна уметност и археологија у Старинару (1884–1984)“ *Сјаринар* (н.с.) 35, 1984, 135–168.

њовековног споменика, она посвећена Жичи из пера Владимира Петковића, објављена у неколико наставака у првим бројевима новооснованог часописа *Старинар*.¹⁹ Том је приликом студија о архитектури Жиче илустрована цртежима Михаила Валтровића, док је илустративни материјал о живопису у потпуности изостао будући да се те 1906. године у домаћој средини још увек нису били стекли услови за снимање споменика. На срећу, та се околност већ наредне, 1907. године, променила, када је под руководством Владимира Петковића, у то време кустоса одељења за византијске и средњовековне старине Народног музеја, започето систематско снимање и истраживање средњовековних споменика. Из теренских истраживања проистекле су бројне научне студије и стручни прилози у којима је постављена темељна основа свим будућим изучавањима српске средњовековне уметности и архитектуре. Само Петковић је до почетка Великог рата објавио више од двадесет написа претежно посвећених средњовековном живопису.²⁰

Објављивање прве публикације едиције *Српски споменици* било је скопчано са низом проблема. Наиме, првобитна намера је била да Петковићеву монографију о Раваници објави Краљевска академија, али рукопис није предат у штампу будући да писац није могао да приложи илустрације примерене издању ове престижне институције. С обзиром на то да је већина снимака насталих у времену пре 1912. године страдала у ратним сукобима, Петковић је 1920. године у пратњи сликара Пашка Вучетића и Светислава Страле и препаратора Народног музеја, Анте Мудровчића, извео нове снимке и до 1922. године успео да нађе финансијска средства која су омогућила да Народни музеј објави ову дуго припреману студију историје, архитектуре и живописа задужбине и маузолеја кнеза Лазара.²¹

Оснивање фонда Михаила Пупина при Народном музеју умногоме је олакшало рад на публиковању наредних издања те новоутемељене едиције. У извештају о раду Народног музеја за 1923. годину може да се прочита да је професор Пупин приликом оснивања фонда у њега уложио 80.000 динара.²² Према правилима о коришћењу ових финансијских средстава које је прописао оновремени министар просвете, знатан део наведене суме, 50.000 динара, употребљен је за штампање богато илустроване монографије о манастиру Студеница, што је била друга публикација серије *Српски споменици* (сл. 3).²³

Из писма Михаила Пупина директору Народног музеја од 20. јуна 1923, види се да је договор у вези са штампањем монографије манастира Студенице већ постигнут, као и да је рад на њеном писању окончан. Наиме, Петковић је Пупину у писму од марта исте године тражио фотографију како би је ставио у најављену публикацију. Истом приликом му је послао монографију *Манасџир Раваница*, објављену претходне године која се Пупину

19 В. Петковић, „Жича I-II“, *Старинар* (н.р) 1, (1907), 141–187.

20 Д. Поповић, *Библиографија радова Владимира Р. Пејковић*, *Старинар* (н.с.) 5-6, 1956, XV-XXIV.

21 В. Петковић, „Народни музеј у 1920. год.“, 143–144.

22 В. Петковић, „Народни музеј у 1923. години“, *Годишњак СКА XXXII* (1924), 290.

23 В. Петковић, *Манасџир Студеница*, Београд, 1924.

необично дојмила те он у свом писму изражава наду да ће и монографија о Студеници бити једнаког квалитета. Монографија о манастиру Студеници, као и претходна о Раваници, представља резултат вишегодишњих систематских истраживања Владимира Петковића. Он је у пратњи Анте Мудровчића прва истраживања и снимања Богородичине и Краљеве цркве у Студеници предузео 1910, а потом и 1922. године. Снимке Студенице направио је и Милоје Васић, који је овај споменик истражио 1920. године.²⁴ Планове црква је извео Мудровчић, аквареле орнамената Светислав Страла, а као илустративни материјал коришћени су и цртежи Михаила Валтровића. Као у случају објављивања монографије о Раваници, бригу око штампања књиге о Студеници преузела је *Издавачка књижевница Найредак* из Београда. Монографија о Студеници је изашла из штампе 1924. године. Она је обимом и бројем фотографија премашила прву књигу серије *Српски споменици*. У предговору аутор подвлачи значај средстава фонда Михаила Пупина којима је омогућено штампање књиге са чак 114 илустрација.

Мада нема података о Пупиновој реакцији на ову монографију, може се претпоставити да је био задовољан и њеним садржајем – који је обухватио историју манастира, те анализу архитектуре манастирског католикона Богородичине цркве, Краљеве цркве и малог Храма Светог Николе, као и студије живописа како Немањине, тако и задужбине краља Милутина – и њеним изгледом. После монографије о Студеници уследила је публикација о Марковом манастиру, коју су заједнички написали Лазар Мирковић (1885–1968), професор Богословског факултета и од 1923. кустос Средњовековног одељења и Жарко Татић (1894–1931), архитекта и кустос Историјске збирке Народног музеја.²⁵ Монографија о манастиру Каленић, коју је Петковић написао у сарадњи са Жарком Татићем, била је четврта публикација едиције *Српски споменици*.²⁶ Ова књига објављена је пред почетак обимних радова на реконструкцији Богородичине цркве. У предговору ове публикације Петковић још једанпут подвлачи немерљив значај Пупинове помоћи у објављивању монографија средњовековних црква речима:

„Слика Великог добротвора Нар. Музеја г. Д-р. Мих. Пупина, професора Колумбија Универзитета у Њујорку, која стоји на челу ове монографије, приказује „ктитора“ који је омогућио, да се она „сагради“. На тај начин црква у Каленићу постала је у слици и речи, доступна целом свету“.²⁷

Резимеи на француском језику на крају сва три поглавља, према уобичајеној структури посвећеним историји, архитектури и живопису, додатно су допринели доступности ове публикације Народног музеја.

24 Хронологију снимања средњовековних црква и манастира под руководством Народног музеја видети у: Д. Прерадовић, „Каталогизација колекције снимака средњовековних споменика Народног музеја у Београду: историјат и проблематика“, *Зборник Народног музеја* 22-2, историја уметности (2016), 96–98.

25 Л. Мирковић и Ж. Татић, *Марков Манастир*, Нови Сад, 1925.

26 В. Петковић и Ж. Татић, *Манастир Каленић*, Вршац, 1926.

27 В. Петковић, „Предговор“, у: В. Петковић и Ж. Татић, *Манастир Каленић*, s.p.

Мада је планирано да буде објављена 1926. године, поводом обележавања петстогодишњице смрти деспота Стефана Лазаревића, монографија о Манасији, пета публикација серије *Српски споменници*, изашла је из штампе две године касније (сл. 4).²⁸ Њу потписују три аутора. Поглавље о историји написао је Станоје Станојевић (1874–1937). О сликарству је писао Лазар Мирковић, а о архитектури Ђурђе Бошковић (1904–1990) којем је студија о архитектури Манасије била један од првих истраживачко-научних написа. У заоставштини Владимира Петковића која се чува у Народном музеју у Београду налази се нацрт писма које је директор музеја упутио Пупину, а у вези са објављивањем ове књиге.²⁹ Из писма написаног крајем новембра 1927. године сазнаје се да је публикација спремна за штампу и да је планирано да има 70 илустрација. Цена тиража од 1.000 примерака коштала је према предрачуну 70.000 динара. Петковић је био мишљења да књига може да буде објављена најкасније до априла наредне године, под условом да се одмах почне с њеним штампањем. Из Петковићевог писма види се да су он и Пупин промишљали илустрације у боји, те да је поменута сума подразумевала и штампање две репродукције живописа у колору. Двојица истраживача сложила су се и око тога да „би требало одвојити албум слика од научног текста“. Петковић у овом писму обавештава Пупина да је спремио обимну публикацију са отприлике две хиљаде илустрација, од којих је чак сто у боји, али да прво намерава да објави албум сликарства за који тражи издавача.

Монографија о Манасији објављена је према плану. Нажалост, у њој се нису нашле две планиране колор репродукције живописа, али је ипак објављена једна репродукција у боји – цртеж пода припрате цркве који је у акварелу извео Ђурђе Бошковић. За разлику од претходних публикација у којима су илустрације пратиле текст, овде су оне смештене на табле иза текста, како су Петковић и Пупин сматрали примеренијим, док су у самом тексту остављени цртежи архитектуре.

Пупин је књигу о Манасији добио у лето 1928. године, што потврђује писмом од 24. августа.³⁰ Ово писмо је као и претходно откуцано на ћириличној писаној машини, али овога пута на личном меморандуму њеног потписника, а не оном Колумбија универзитета. Њиме Пупин обавештава Петковића да је примио најновије издање Народног музеја и изражава своје задовољство. Он писму придружује чек у износу од 30.000 динара. Тим средствима исплаћени су трошкови око објављивања монографије о Манасији, будући да Пупин није желео да се његова фондација „крњи“. Намера му је, наиме, била да износ досегне цифру од милион динара. У том циљу он саветује Петковића на који начин да тим новцем располаже, предлажући му да инвестира у облигације унутрашњег зајма Краљевине, што показује у којој је мери Пупин био упознат с унутрашњим приликама у домовини. Но не с мањим

28 С. Станојевић, Л. Мирковић и Ђ. Бошковић, *Манасијир Манасија*, Београд, 1928.

29 Прилог V.

30 Прилог II.

интересом, он је пратио Петковићев ангажман на ископавањима у Јужној Србији, те га моли да му пошаље извештај о том ископавању када буде објављен. На овом месту је, наиме, реч о ископавању Стоба, које је Петковић почео да истражује 1927. године, а те 1928, упркос скромним средствима која су омогућила ископавања у трајању од само 20 дана, на светло дана изашло је и низ бронзаних и мермерних статуа и уломака скулптуре.³¹ И три године касније у прилогу писма од 11. фебруара 1931. Пупин се још једанпут осврће на ископавања у Стобима забринут за безбедност артефаката са локалитета похрањених у импровизованом музеју у оближњем Градском. Подсећајући на Цвијећеву анализу сеизмолошких карактеристика егејске обале, као и на недавне потресе у Бугарској и у околини Струмице, Пупин се пита да ли би било добро да се ископине ипак пренесу у северне делове Србије.³²

Албуми средњовековног сликарства које је Петковић најавио Пупину у свом писму с краја 1928. угледали су светлост дана 1931 и 1934. године. Реч је о два обимна албума са фотографијама средњовековних фресака и седам стотина илустрација, с уводним студијама на француском језику.³³ Познато је да је неуморни Пупин други албум ове публикације проследио принстонској библиотеци почетком 1935. године пред своју смрт, показујући тиме да се и у месецима пред смрт активно старао о промоцији српског средњовековног наслеђа. Наиме, библиотекар принстонског универзитета потврдио је писмом од 25. јануара 1935, упућеним на Пупинову њујоршку адресу, пријем другог тома Петковићевог албума српског средњовековног сликарства *La peinture serbe du moyen âge*, који им је Пупин поклонио. Библиотека је већ имала први том ове публикације, али не и друге публикације серије *Српски сѝоменици*, које због неповољне финансијске ситуације није, у том тренутку, могла да прибави.³⁴ Добро обавештени принстонски библиотекар или неки његов наследник успео је да већ богати фонд библиотеке овог престижног америчког универзитета обогати међуратним издањима Народног музеја.

Једнако као што се старао да књиге објављиване захваљујући његовој фондацији стигну у најзначајније америчке универзитетске библиотеке, Пупин је прегао да Универзитетској библиотеци у Београду поклони публикације из своје библиотеке, која је изабрао и сматрао корисним за научни рад у домаћој средини. Међу пет стотина публикација, које су 1932. и 1933. године стигле у Београд, налазила се вишетомна *Енциклопедија Британика*, коју до тада нису имале библиотеке Београдског универзитета, као и важна научна дела с његовим белешкама из времена студирања на Кембриџу и у Берлину.³⁵

31 В. Петковић, „Историјско-уметнички Музеј у 1928. год.“, *Годишњак СКА* 37, 1929, 220–221.

32 Прилог III.

33 V. R. Petković, *La peinture serbe du moyen âge* I, Beograd, 1930; *La peinture serbe du moyen âge* II, Beograd, 1934.

34 Писмо библиотекара Принстонског универзитета чува се у архиви Народног музеју у Београду.

35 С. Михајлов, Д. Филиповић и Н. Марковић, „Универзитетска библиотека“, у: *Добројввори Београдском универзитету*, каталог изложбе (Галерија САНУ, октобар – новембар 2005), ур. М. Шупут и Т. Бошњак, Београд, 2005, 77–78; Ј. Ђурђилов, „Поклон Михајла Пупи-

Пупинова фондација при Народном, или Историјско-уметничком музеју трансформисана је 1932. године у задужбину. Према његовој жељи, имовином задужбине, која је на дан оснивања износила милион динара, управљао је одбор који су чинили: директор Музеја (или онај ко ту дужност врши), најстарији кустос Музеја и председник удружења *Привредник* из Београда. Сврха задужбине није се променила у односу на претходни период. Приход задужбине, као што је то био случај и са приходима фондације, примарно је био намењен објављивању публикација које су за тему имале српску средњовековну уметност.

Последње Пупиново писмо упућено Петковићу које се чува у Народном музеју написано је 4. августа 1933. у његовој кући у Норфолку.³⁶ Упркос годинама, а тада на средини осме деценије, Пупун се и даље с једнаким интересовањем и радозналешћу истраживача занимао за прилике у Народном музеју. То писмо одговор је на Петковићево упућено из Дечана, где је боравио зарад истраживања сликарства и рада на монографији. Из овог писма се, такође, сазнаје да је Пупина у Америци посетио Радослав Грујић (1878–1955), теолог и историчар, истраживач манастира и маузолеја цара Душана, Светих арханђела код Призрена, у то време професор историје на Филозофском факултету у Скопљу. Грујић је Пупина детаљно информисао о истраживањима која су вршена под окриљем Народног музеја, као и о Петковићем раду на припреми обимне монографије о Дечанима, која би била објављена средствима из Пупинове фондације.

Жељом самог Пупина, његова задужбина прешла је у надлежност Краљевске академије крајем 1934. године. При овој институцији, Пупин је још 1914. године основао Фонд Пијаде Алексић-Пупин, у знак сећања на мајку Олимпијаду, а из којег су додељиване стипендије за школовање сиромашној деци у Старој Србији и Македонији.³⁷ Како је било планирано, средствима Пупинове задужбине, објављена је монографија о Дечанима. Пупин је преминуо у марту 1935. године и није имао прилике да види дуго припреману, обимну и ванредно илустровану двотомну монографију тог манастира, коју су приредили Владимир Петковић и Ђурђе Бошковић. Она је објављена као друга књига академијине едиције *Сѣтари Јуѳословенски уметнички сѳоменици – Сѣтари срѳски уметнички сѳоменици*.

Пупинов добротворни рад на помагању српске науке и културе није усамљен пример тог времена. У истом периоду многи добротвори, попут великодушног и дарежљивог Луке Ђеловића Требињца, знатно су помогли рад

на Универзитетској библиотеци у Београду, у: *Пупин: од физичке ка духовној реалности*, 144–153.

36 Прилог IV.

37 Из овог фонда је на годишњем нивоу додељивано двадесет награда од по 100 динара и двадесет награда од по 50 динара за радове из књижевности и историје, као и за такмичење гуслара.

Београдског универзитета и Српске краљевске академије.³⁸ Примера ради, штампање прве књиге поменуте академијине едиције *Старо Најоричино – Псача – Каленић* аутора Петра Поповића и Владимира Р. Петковића остварено је средствима задужбине браће Каменка и Павла Јовановића. Но ваља подвући да је захваљујући новцу Пупинове фондације, а потом задужбине, омогућено систематско објављивање публикација посвећених искључиво српској средњовековној уметности, што је имало посебан значај у развоју ове научне дисциплине у домаћој средини и у упознавању шире, па и међународне публике, с овдашњим средњовековним наслеђем и резултатима њеног изучавања. Са правом сматрајући да је спајањем Народног музеја са Музејом савремене уметности у Музеј кнеза Павла, марта 1935. године започета нова фаза у историји Народног музеја, Александар Дероко (1894–1988) анализирао је у недугом напису сва издања едиције *Српски сјоменици*, која је у новооснованом музеју укинута.³⁹ Он том приликом закључује:

„Значај ових публикација Народног Музеја већ као саме појаве је огроман. Средњовековна наша уметност је заслужила да код нас буде проучена и позната ако не више оно свакако бар колико и преисторија или античко доба наших крајева. [...] Старохришћанска, Византијска уметност и Средњи век европски, заједно са Ориентом, оним ближим Ориентом, који је овим поменутим гранама давао главни млаз животних сокова – све је то сматрано за нешто мало важно, ако не и инфериорно. Сад се већ и ту ствари другачије гледају. Тако је и наша средњовековна уметност већ почела стицати онај интерес и значај који заслужује а велики део заслуге за то припада баш овим публикацијама Београдског Народног Музеја“.⁴⁰

Те прве научне монографије српских средњовековних споменика наишле су и на повољне оцене у интернационалној стручној јавности, посебно у Француској, чији су оновремени византолози и иначе показивали интерес за српску средњовековну уметност. Кратки прикази и библиографске белешке објављиване су у *Revue des études slaves*⁴¹ и у најзначајнијим стручним гласилима византолога *Échos d'Orient*⁴² и *Byzantinische Zeitschrift*-у.⁴³ Поред квалитета

38 Тако је главница задужбине Луке Ђеловића износила је 30 милиона динара, што је 1939. године била готово половина укупне вредности свих универзитетских завештања. Љ. Трговчевић, „Добротвори Београдском универзитету“, у: *Добројвори Београдском универзитету*, 15–37.

39 А. Дероко, „Публикације Народног музеја у Београду о нашој средњовековној уметности“, *ЈИЧ* 1/1–4, 1935, 142–146.

40 *Истио*, 146.

41 A. Mazon et al., „Publications“, *Revue des études slaves* 2, fasc. 1-2, 1922, 167.

42 D. Lathoud, „Dr. Vlad. R. Petkovic, Manastir Studenica (Collection du Musée national. Monuments serbes II)“, *Échos d'Orient* 26, 1927, 203–204; D. Lathoud, „Lazare Mirkovic et Zarko Tatic, Markov Manastir (Collection du Musée national de Belgrade. Monuments serbes, III)“, *Échos d'Orient* 26, 1927, 204–205; S. Salaville, St. Stanojevic, L. Mirkovic, Dj. Boskovic, Le monastère de Manasija (Musée National de Belgrade: Monuments Serbes, V)“, *Échos d'Orient* 28 (1929), 251–252.

43 „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 26/1, 1926, 209–210 (белешка о монографијама Раванице, Студенице, Марковог мана-

текста, приказивачи музејских издања истичу вредност илустративног материјала који је често био тема у преписци између Петковића и Пупина.

Едиција *Јужнословенски споменици* (*South Slav Monuments*), упркос Пупиновим намерама, није заживела, али је овај југословенски патриота и амерички грађанин један део своје замисли о истраживању и промоцији наслеђа на просторима Краљевине у чијем је стварању и дефинисању граница активно учествовао,⁴⁴ остварио оснивањем фонда, а потом задужбине при Народном музеју у Београду. Пупин је у лику Владимира Р. Петковића пронашао идеалног сарадника посвећеног плодним и неретко пионирским научним истраживањима српске средњовековне уметности, једнако кадро да као директор Народног музеја на проучавању средњовековног наслеђа ангажује најбоље стручњаке тог времена. Иако скроман број писама, сачуван у Народном музеју, без сумње, део много обимније преписке, показује у којој мери је Михаило Пупин био укључен у израду књига финансираних из фонда који је носио његово име и колико је био искрено заинтересован и за најмање детаље у вези с њиховим публикавањем и дистрибуцијом. Пупин ове споменике није имао прилике да посети и с њима се и непосредно упозна, али је поседовао јасну визију о значају и неопходности валоризовања средњовековног наслеђа на читавом простору ондашње Краљевине Југославије. Коначно, у складу са својим уверењима, родољубиви Пупин није желео да му се по оснивању његовог фонда при Народном музеју на било који начин укаже почаст или искаже захвалност јер, како сам пише: „ја не примам никаква одликовања за тако мале поконе, који ми може бити чине још више задовољства него онима који те поклоне примају“.⁴⁵

стира); „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 27/1, 1927, 208 (белешка о монографијама Студенице и Марковог манастира); „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 31, 1931, 212 (белешка о *La peinture serbe du moyen âge I*); „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 35/1, 1935, 248 (белешка о *La peinture serbe du moyen âge II*).

44 М. Грчић и Р. Ђато, „О националном раду Михајла Пупина“, *Гласник српској географској друштва* 84/2, 2004, 71–82.

45 Прилог I.

ЛИТЕРАТУРА:

- „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 26/1 (1926), 152–252.
- „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 27/1 (1927), 167–240.
- „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 31 (1931), 119–240.
- „III. Abteilung. Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen“, *Byzantinische Zeitschrift* 35/1 (1935), 150–272.
- Bogdanović, Jelena. “The Preservation of Architectural Heritage after World War One: Mihajlo Pupin and His Book *Serbian Orthodox Church*”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 43 (2015), 195–210.
- Вујновић, Андреј. „Предисторија Историјског музеја Србије. Историјскамузејска делатност у Србији од 1840. до 1963“, у: *50 година Историјског музеја Србије: 1963-2013*, ур. С. Бојковић, Историјски музеј Србије, Београд, 2013, 25–28.
- Грчић Мирко и Њато Рајко. „О националном раду Михајла Пупина“, *Гласник српског географског друштва* 84/2 (2004), 71–82.
- Дероко, Александар. „Публикације Народног музеја у Београду о нашој средњовековној уметности“, *ЈИЧ* 1/1–4 (1935), 142–146.
- Ђурђилов, Јелена. “Поклон Михајла Пупина Универзитетској библиотеци у Београду”, у: Пупин: од физичке ка духовној реалности, прир. А. Нинковић-Ташић, Историјски музеј Србије, Београд 2016, 144–153.
- Коларић, Миодраг. *Народни музеј у Београду 1844-1944, крајњак историјат*, Музеолошке свеске 4, Народни музеј у Београду, Београд 1991, 13–16.
- Jackson, Thomas Graham, *Dalmatia : the Quarnero and Istria with Cettigne in Montenegro and the Island of Grado*, I-III, Clarendon Press, Oxford, 1887.
- Lathoud, David, “Dr. Vlad. R. Petkovic, Manastir Studenica (Collection du Musée national. Monuments serbes II, *Échos d’Orient* 26 (1927), 203–204.
- Lathoud, David. “Lazare Mirkovic et Zarko Tatic, Markov Manastir (Collection du Musée national de Belgrade. Monuments serbes, III)”, *Échos d’Orient* 26, 1927, 204–205.
- Mazon, André *et al.*, „Publications“, *Revue des études slaves* 2, fasc. 1-2 (1922), 147–172.
- Millet, Gabriel. „L’ancien art Serbe”, *L’Art et les Artistes*, t. 22, ser 3, n. 1 (1917), 30–56.
- Мирковић, Лазар и Ташић, Жарко. *Марков Манастир*, Српски споменици 3, Народни музеј у Београду, Нови Сад, 1925.
- Михајлов Саша, Филиповић Даница и Марковић Никола. „Универзитетска библиотека“, у: *Добројвори Београдском универзитету, каталоги изложбе*, ур. М. Шупут и Т. Бошњак, Београдски универзитет, Српска академија наука и уметности, и Народни музеј у Београду, Београд, 2005, 77–78.
- „Ouvrages récemment parus“, *Journal des savants*, 17e année, (Mars-avril 1919), 106–110.

- Петковић, Владимир. *Манасџир Раваница*, Српски споменици 1, Народни музеј у Београду, Београд, 1922.
- Петковић, Владимир. „Жича I-II“, *Старинар* (н.р.) 1 (1907), 141–187.
- Петковић, Владимир. „Историјско-уметнички Музеј у 1928. год.“, *Годишњак СКА* 37 (1929), 218–225.
- Petković, Vladimir. *La peinture serbe du moyen âge*, I-II, Monuments serbes 6-7, Musée d'Histoire de l'Art, Beograd, 1930, 1934.
- Петковић, Владимир. *Манасџир Студеница*, Српски споменици 2, Народни музеј у Београду, Београд, 1924.
- Петковић, Владимир. „Народни музеј у 1914., 1915., 1916., 1917., 1918. и 1919. год.“, *Годишњак СКА* 28 (1921), 205–08.
- Петковић, Владимир. „Народни музеј у 1920. год.“, *Годишњак СКА* 29 (1921), 141–160.
- Петковић, Владимир. „Народни музеј у 1923. години“, *Годишњак СКА* 32 (1924), 284–298.
- Петковић, Владимир и Татић, Жарко. *Манасџир Каленић*, Српски споменици 4, Народни музеј у Београду, Вршац, 1926.
- Петковић, Владимир. „Предговор“, у: В. Р. Петковић и Ж. Татић, *Манасџир Каленић*, s.p.
- Петковић, Сретен. „Средњовековна уметност и археологија у Старинару (1884-1984)“, *Старинар* (н.с.) 35 (1984), 135–168.
- Петровић, Петар. „Легат Михаила Пупина у Народном музеју у Београду“, у: *Пуџин: од физичке ка духовној реалности*, прир. А. Нинковић-Ташић, Историјски музеј Србије, Београд, 2016, 134–139.
- Поповић В. и Јевремовић, Неда. *Народни музеј у Београду: 1844-1994*, каталог изложбе, Народни музеј у Београду, Београд, 1994, 19–23;
- Поповић, Добрила. „Библиографија радова Владимира Р. Петковић“, *Старинар* (н.с.) 5-6 (1956), XV-XXIV.
- Прерадовић Дубравка. „Истраживање и снимање средњовековних споменика под окриљем Народног музеја у Београду до 1941“, *Зограф* 40 (2017), 1–33.
- Прерадовић, Дубравка. „Каталогизација колекције снимака средњовековних споменика Народног музеја у Београду: историјат и проблематика“, *Зборник Народног музеја у Београду* 22-2, историја уметности, 2016, 81–98.
- Прерадовић, Дубравка. „Прво путовање Габријела Мијеа по Србији и његови резултати“, у: *Срби о Французима, Французи о Србима*, ур. Ј. Новаковић Јелена и Љ. Ристић, Универзитет у Београду – Филолошки факултет, Друштво за сарадњу Србија-Француска, Београд, 1914, 187–205.
- Pupin, Michael J. (ed.). *South Slav Monuments. Vol. 1. Serbian Orthodox Church*, John Murray, Albermale Street, W, London, 1918.
- Salaville, Sévérien. “St. Stanojevic, L. Mirkovic, Dj. Boskovic, Le monastère de Manasija. (Musée National de Belgrade: Monuments Serbes, V)“, *Échos d'Orient* 28 (1929), 251–252.
- Софронијевић, Мира. *Даривали су своје ошечеству*, Београд, 1995. http://www.rastko.rs/istorija/zaduzbinari/msofronijevic1995/13_c.html [приступљено 18. 4. 2018].

Станојевић, Сретен, Мирковић, Лазар и Бошковић, Ђурђе. *Манастир Манасија*, Српски споменици 5, Народни музеј у Београду, Београд, 1928.

Томић, Гордана. „Рад на формирању средњовековне збирке у Народном музеју од 1921. до 1935. године (за време управе В. Петковића) – у светлу музејско-концепцијских и документационо-конзерваторских проблема“, *Зборник Народној музеја* 11/2 (1982), 235–255.

Трговчевић, Љубинка. „Добротвори Београдском универзитету“, у: *Добројво-ри Београдском универзитету*, кат. изложбе, ур. М. Шупут и Т. Бошњак, Београдски универзитет, Српска академија наука и уметности, Народни музеј у Београду, Београд, 2005, 15–37.

Henderson, Arthur E. “South Slav Monuments. I-Serbian Orthodox Church”, *The Burlington Magazine for Connoisseurs* 34, No. 191 (Feb., 1919), 77–78.

ИЗВОРИ:

Архива Народног музеја у Београду:

Пупиново писмо Петковићу од 20. јуна 1923.

Пупиново писмо Петковићу од 24. августа 1928.

Пупиново писмо Петковићу од 11. фебруара 1931.

Пупиново писмо Петковићу од 4. августа 1933.

Писмо библиотекара Принстонског универзитета Михаилу Пупину од 23. јануара 1935.

Заоставштина Владимира Р. Петковића: Нацрт писма Пупину од 25. новембра 1927.

СКРАЋЕНИЦЕ:

Годишњак СКА – *Годишњак Српске краљевске академије*

ЈИЧ – *Југословенски историјски часопис*

Dubravka M. PRERADOVIĆ

THE 'SERBIAN MONUMENTS' COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN
BELGRADE AND THE FUND OF MIHAILO PUPIN.
CORRESPONDENCE BETWEEN MIHAILO PUPIN AND VLADIMIR R. PETKOVIĆ

SUMMARY

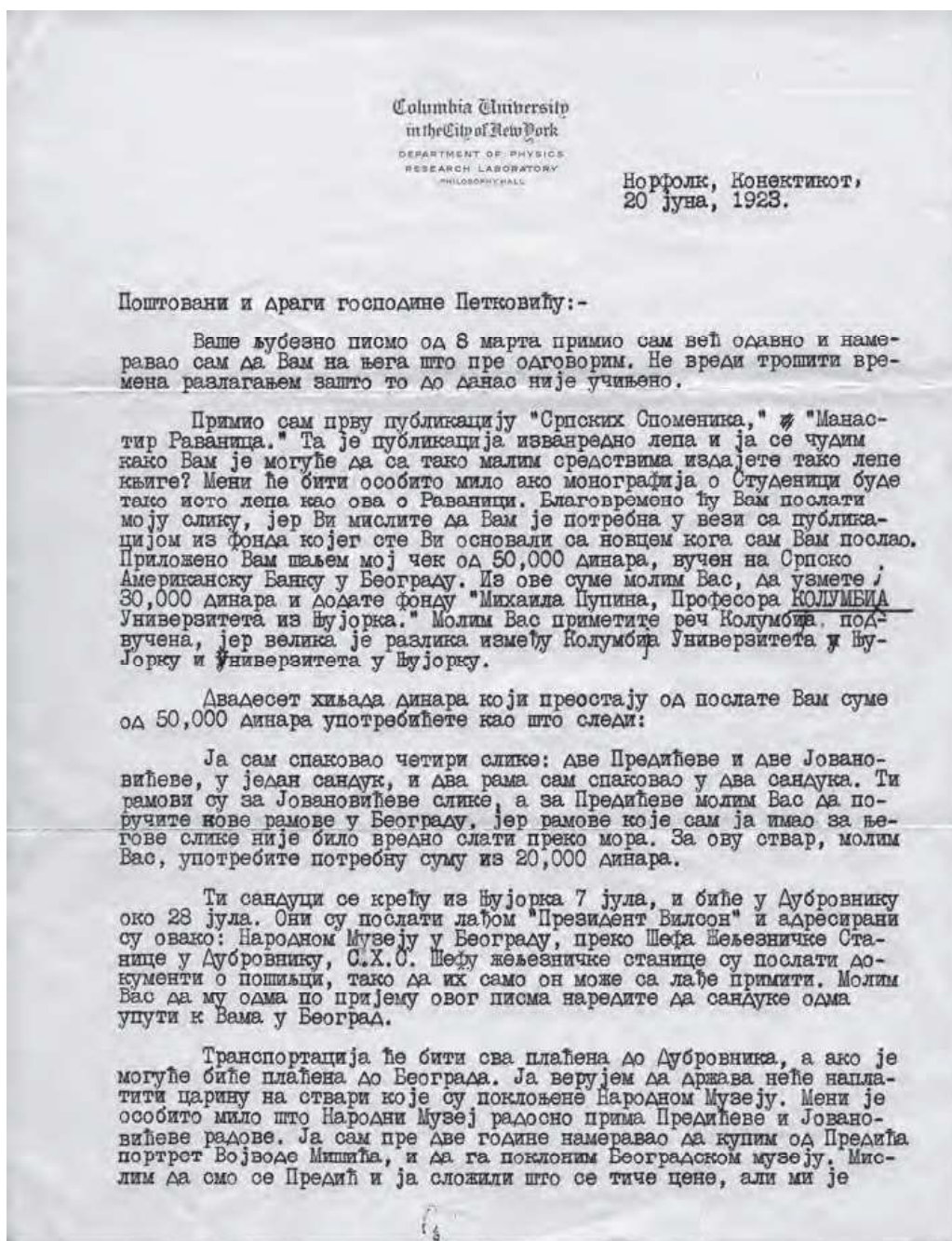
Mihailo Pupin (1858-1935), a renowned scientist of international reputation and professor of Columbia University, formed a fund within the National Museum in Belgrade in 1923, the income from which was intended for 'issuing publications about Serbian antiquities and the occasional purchase of works of Serbian artists for the National Museum'. This fund grew into an endowment in 1932. Until 1934, when the Mihailo Pupin endowment was transferred to the jurisdiction of the Serbian Royal Academy, its proceeds were used to finance the issuing of six publications of exceptional significance in the 'Serbian Monuments' collection of the National Museum in Belgrade, monographs about Studenica, Marko's Monastery, Kalenić and Manasija and two albums of Serbian medieval painting *La peinture serbe du moyen âge*.

The preserved items are part of the apparently much larger correspondence between the famous scientist and Vladimir R. Petković (1874-1956), an art historian and director of the National Museum in that period. They are four letters by Pupin and one draft by Petković, written between 1923 and 1933. The letters demonstrate the extent of Mihailo Pupin's engagement in the edition of books financed by the fund that bore his name and how truly interested he was in the smallest of details in connection with their publishing and distribution. Namely, Pupin possessed a clear vision about the significance and necessity of valorising the medieval heritage of the entire territory of what was then the Kingdom of Yugoslavia. With that intention, Pupin prepared a book in 1918, titled *Serbian Orthodox Church*, which was to be the first publication in a more broadly conceived collection, with the title *South Slav Monuments*. Considering that this project had not come to life, Pupin realised a part of his idea about researching and promoting the South Slav heritage through cooperation with the National Museum. The money from his fund/endowment enabled the systematic issuing of publications dedicated to Serbian medieval art, which had particular significance for the development of this research discipline on the local level and for presenting of Serbian medieval heritage to the international public.

Key words: National Museum in Belgrade, 'Serbian Monuments' collection, fund of Mihailo Pupin, Mihailo Pupin, Vladimir R. Petković, Serbian medieval art

ПРИЛОЗИ / ATTACHMENTS

Прилог 1a / Attachment 1a

Columbia University
in the City of New York
DEPARTMENT OF PHYSICS
RESEARCH LABORATORY
PHILOSOPHY HALL

- 2 -

на једанпут у глави роди се нека предрасуда, да музеј не мари за Прецићеве радове. Ако је Ваше мишљење да музеј жели Мишићев портрет од Прецића, молим Вас разговарајте се са Прецићем и испитајте да ли је тај портрет још у његовим рукама и дали жели да га ја узмем и поклоним народном музеју?

Веома сам покљонио народном музеју не шаљем сада, јер постоји могућност да ћу овог лета отићи у Европу и том ћу приликом посетити Београд за неколико дана и понећу тада веома са собом. Мени је особито мило да је Цар. Величанство Краља Александар пристао да овај мој дар музеју буде успомена на венчање Краља Александра и Краљице Марије. Молим Вас наручите одма да се о мом трошку изради напис на белој пантљизи "Успомена На Венчање Краља Александра и Краљице Марије," или томе нешто слично. Тај напис треба да је извежен златним концем, и то на највештји начин. Извежена пантљика не треба да је шири од три сантиметра, и биће пришивена на плаветну свилу на којој је и веома пришивен. Што год буде трошка у вези са овим послом ја ћу драге воље подмирити.

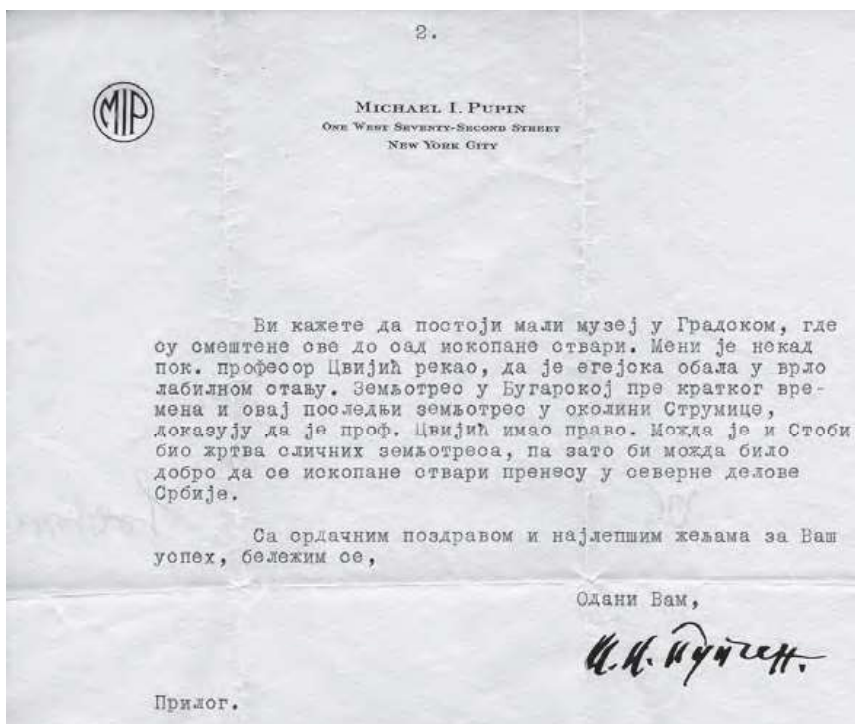
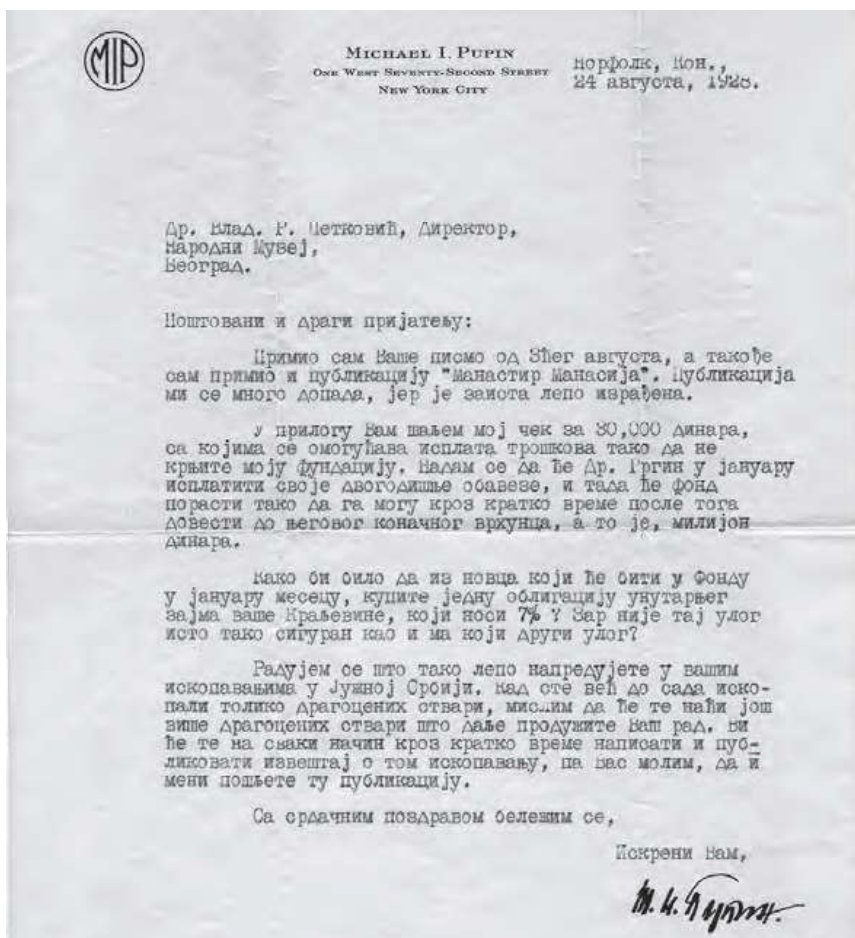
Ви кажете: "Бићу слободан предложити да Вам се као родољубу и добротвору укаже признање достојним одликовањем." Молим Вас најљубазније да то никако не чините, јер ја не примам никаква одликовања за мале поклоне, који ми може бити чине још више задовољства него онима који те поклоне примају. Молим Вас да будете уверени да што год ја чиним сад и што ћу може бити доцније учинити за народни музеј, израз је моје чисте љубави према овој скромној установи која је за време рата толико страдала.

Примите, поштовани господине, моје најсрдачније поздраве са жељом за највећи напредак установе којој Ви председавате.

Ваш одани,

M. M. M. M.

Госп. Професору Влад. Р. Петковићу,
Предсенику Народног Музеја,
Београд, Србија.

MICHAEL I. PUPIN
ONE WEST SEVENTY-SECOND STREET
NEW YORK CITY

11 фебруара, 1931.

Др. Вл. Р. Петковић,
Народни Музеј,
Београд.

Поштовани господине:

Примио сам три примерка најновије публикације Музеја "La Peinture Serbe du Moyen Age", и много ми се допадају. Љубопитљив сам да знам, ко ће Вам ту књигу откупити.

Не верујем да ће те у Југославији добити много претплатника. Зар у Француској има толико особа које се интересују за стару српску уметност?

Ви кажете у Вашем писму: "Треба ових дана да примимо и претплату на последњу публикацију од стране општине у износу од 20,000 динара." Која је то општина? Из којих се разлога она претплатила на последњу публикацију. Кад ми другом приликом пишете, молим Вас разјасните ми то.

У прилогу шаљем молбу на Народни Музеј, да одложи рок исплате Др. Гргиног дуга. Он се некако завалио у неке финансијске тешкоће, па не може никако да се извуче. Жао ми је што му није могуће да ове године исплати свој дуг, јер онда би се мој Фонд заокруглио и постао би фонд од милијон динара, које је моја жеља. Ове ми године није могуће да Вам из мога чепа пошљем суму која би га тако заокруглила. Финансијске прилике овде постале су изванредно критичне, али верујем да ће се ускоро поправити.

Непишете ми како напредујете са ископавањем оних римских старина о којима сте ми пре писали. У овдашњим новинама била је пре кратког времена кратка белешка о томе.

Са срдачним поздравом и искреним жељама за Ваш успех, бележим се,

Одани Ва

M. I. Pupin

MICHAEL I. PUPIN
ONE WEST SEVENTY-SECOND STREET
NEW YORK CITY

Норфолк, Конетикот,
4 августа, 1933.

Др. Влад. Р. Петковић, Директор,
Народни Музеј,
Београд.

Поштовани и драги пријатељу:

Примио сам Ваше цењено писмо које сте ми послали из Манастира Дечани. Пре недељу дана посетио ме је госп. професор Радослав Грујић и известио ме је да Ви сада спреimate материјал за један подужи монограф о Манастиру Дечани, и да ће те га издати о трошку из прихода могa Фонда при Народном Музеју. То ме је много обрадовало. Г. Др. Грујић ми је такође испоручио Ваш поздрав, и то ме је потсетило на Народни Музеј. Ја сам му тада предао једну малу руску икону као мој поклон Музеју. Нисам доста вешт у стварима уметности да могу одредити уметничку вредност те иконе. Али ме је госп. професор Грујић уверавао, да ће та икона бити достојна места у Народном Музеју.

Ако се Ви не слажете са госп. Грујићем и самном, онда молим Вас немојте изложити ту икону у Музеју, него је предајте ма којој цркви у Београду. Ја сам случајно наишао на ту икону у Њу Јорку у једној малој трговини која је купила ту слику од некоег руског избеглице. Нисам био у стању да изнађем ко је тај избеглица, али сам ипак купио слику кад ми је била понуђена.

Госп. Грујић ми је испричао неколико интересантних ствари о Музеју и о вашим радовима на издавању српских старина. То ме је много интересовало, а госп. Грујића је опет много интересовало што ја, један стручњак у природним наукама, налазим толико задовољства у проучавању српских старина које се највише односе на религију нашега народа.

Са срдчним поздравом,

Одани Вам,

M. I. Pupin

25. XI 1927.

Веома уважени Господине
Професоре,

Обрадовало ме је много ваше писмо од 31. октобра. Ваша готовост да изађете на сусрет Нар. Музеју приликом издања публикације „Манастир Манасија“ изазвала је одушевљење код свих пријатеља наше старе уметности. Публикација је готова за штампу. Она ће имати 70 илустрација. Историју манастира написао је проф. Универзитета Д^р С. Станојевић, архитектуру Ђ. Бошковић, архитект, а сликарство Д^р Л. Мирковић, професор Универзитета. Према прорачуну сви трошкови око опреме и штампања не би прешли 70.000 динара (за 1000 нечитко). Ако би се књига дала одмах у штампу, мислим да би, најдаље до 1. априла идуће године била готова. Ми бисмо за то време имали од прилике 11.000 дин. на име камата из фонда. Надам се да ћемо и од распродаје „Ман. Каленића“ до тог времена добити бар 10.000 дин.

Ако ми допустите, да искажем своје мишљење о бојадисаним сликама, ја сам присталица мишљења, да би у публикацију требале да уђу две слике у боји. То је неопходно потребно због илустровања технике и због демонстрирања колорита слика. Ја сам у суму од 70.000 дин. укључио и израду две слике у боји. Сарадници на публикацијама из родољубља задовољавају се са 25 егземплара публикације и до сада нису никад тражили нарочиту награду.

Ја сам спремио једну велику публикацију о нашој уметности Средњег века (архитектура и скулптура, сликарство и ситни занати), која би имала око 2000 илустрација (од њих око 100 у боји). За сада мислим да издам партију о сликарству и то прво само албум и намеран сам да нађем издавача за ово велико дело, које ће учинити сензацију у научном свету. Ја, дакле, стојим на гледишту, да је корисно, да поред слика у црном стоје и бојадисане слике и да би требало одвојити албум слика од научнога текста, као што и Ви мислите.

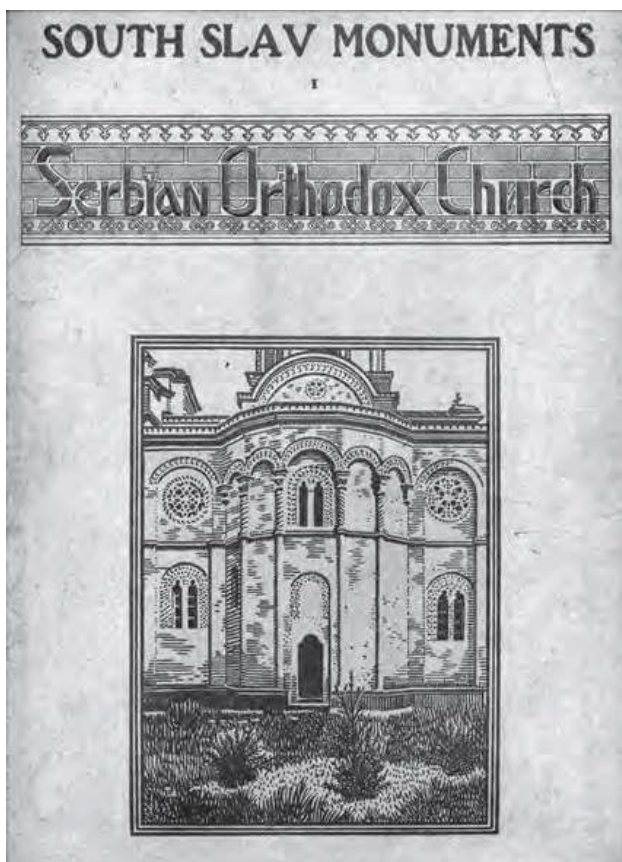
Радоваћу се много, да имам што скорије вести о Вама и молим Вас Господине професоре, да верујете у моје најдубље поштовање према Вама и да примите много срдачних поздрава.

ВП

Сл. 1 Михаило Пупин

Fig. 1 Mihailo Pupin

Сл. 2 Насловна страна књиге Pupin, Michael J., (ed.). *South Slav Monuments*. Vol. 1. *Serbian Orthodox Church*, London, 1918.

Fig. 2 Front cover of the book Pupin, Michael J., (ed.). *South Slav Monuments*. Vol. 1. *Serbian Orthodox Church*, London, 1918.

Сл. 3 Владимир Петковић
Fig. 3 Vladimir Petković

Сл. 4 Насловна страна књиге В. Петковић,
Манастир Студеница, Београд, 1924.

Fig. 4 Front cover of the book V. Petković,
Манастир Студеница, Београд 1924.

